

Схаб-Бучинська Т.Я.
викладач кафедри цивільного права
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна

**Принцип обмеження договірної свободи в Законі України
"Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових
зобов'язань»**

За статистичними даними, на кінець 2013 року в Україні фінансовими установами видано понад 20 мільйонів споживчих кредитів. Кількість позичальників становить майже 8 мільйонів громадян (майже половина працездатного населення України). За даними фінансових установ майже 18% (3,6 мільйона) кредитів є проблемними.

Попри такі об'єктивні чинники як світова економічна криза, внутрішньополітичні проблеми в Україні, не останній вплив відіграє недосконале цивільно-правове регулювання споживчого кредитування.

Йде мова про відсутність обмеження договірної свободи зі сторони банків в кредитних правовідносинах із фізичними особами.

В цивільно-правовому механізмі не останню роль відіграє відповідальність за договірними зобов'язаннями. За загальним правилом сторони договірної правовідносини на власний розсуд встановлюють заходи відповідальності. Але, на нашу думку, в певних нормах прослідковується дwoяке відношення до різних суб'єктів цивільного обороту, які між тим мали би бути в рівному становищі. Йде мова про Закон України "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань".

Відповідно до преамбули Закон регулює договірні правовідносини між платниками та одержувачами грошових коштів щодо відповідальності за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань. Суб'єктами зазначених правовідносин є підприємства, установи та організації незалежно від форм

власності та господарювання, а також фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності (речення 2 Преамбули Закону)[1].

На жаль, в своєму рішенні № 7-рп/2013 у справі за конституційним зверненням щодо офіційного тлумачення положень другого речення преамбули Закону України "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» КСУ зазначив, що відповідне речення преамбули потрібно розуміти так, що обмеження пені у грошових зобов'язаннях подвійною обліковою ставкою Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня, поширюється на правовідносини, суб'єктами яких є лише підприємства, установи та організації незалежно від форм власності і господарювання та фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності (підприємці)[2]. Тож фактично КСУ протрактував положення на користь банків та деяких недобросовісних учасників цивільного обороту, які користуючись необізнаністю своїх контрагентів, часто встановлюють достатньо жорсткі санкції за невиконання грошових зобов'язань. Але слід відзначити, що позиція КСУ і не могла бути інакшою. Адже формулювання преамбули чітке і унеможливорює різночитання норми. Тому необхідно змінювати саму преамбулу Закону.

Необгрунтованим (і фактично таким що порушує принцип розумності та справедливості) є обмеженість дії Закону України "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань" виключно на правовідносини, що виникають між юридичними особами. Таким чином, порушується принцип захисту слабшої сторони. Адже при порівнянні можливостей і знань фізичної особи та юридичної особи саме фізична особа є слабшою. Саме її необхідно захищати у кредитних правовідносинах. Між тим характер Закону України "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань" зовсім інший. Ним встановлено певні обмеження щодо відповідальності юридичних осіб перед банками. І разом з тим дозволено банкам встановлювати достатньо жорсткі заходи щодо відповідальності фізичних осіб.

Тому пропонуємо внести зміни до вище згаданого Закону. Зміни необхідно внести саме до преамбули даного Закону, якою встановлюється сфера дії цього Закону. У відповідності з преамбулою Закон регулює договірні правовідносини між платниками та одержувачами грошових коштів щодо відповідальності за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань. Суб'єктами зазначених правовідносин є підприємства, установи та організації незалежно від форм власності та господарювання, а також фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності. Формулювання "підприємства, установи та організації незалежно від форм власності та господарювання, а також фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності" необхідно замінити в такий спосіб, щоб дія Закону поширювалась на всі без виключення договірні правовідносини, особливо, ті, де бере участь фізична особа, як слабша сторона правовідношення.

Відповідно до Цивільного кодексу України учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи. Учасниками цивільних відносин є: держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права (ст. 2 ЦКУ)[3]. Тому у відповідних змінах варто використовувати саме термін "учасники цивільних правовідносин".

Крім того, дещо дискримінаційний характер має саме поняття грошових зобов'язань. Так, справді, в теорії цивільного права має місце класифікація зобов'язань на грошові і не грошові, але на законодавчому рівні така класифікація відсутня. ЦК України містить розділ III, який має назву «Окремі види зобов'язань» і в цьому розділі грошові зобов'язання не визначені як окремий вид зобов'язань. Тож фактично Закон використовує формулювання, які не мають свого легального визначення. Внаслідок цього з'являється неоднозначне, а часто протилежне, трактування поняття "грошових зобов'язань" як в теорії так і в судовій практиці.

Пеня як засіб відповідальності повинна виконувати превентивну функцію захисту інтересів учасників цивільного обороту. А не перетворюватися на засіб швидкого збагачення (наприклад, в ситуації, коли банки стягують розмір пені,

який в декілька разів перевищує суму основного боргу). На нашу думку, дія розглядуваного Закону повинна поширюватися на всі без виключення цивільно-правові зобов'язання. Тому слово "грошові" необхідно виключити по тексту Закону в цілому.

Таким чином, пропонуємо викласти перше речення преамбули в такій редакції: "Цей Закон регулює договірні правовідносини між платниками та одержувачами грошових коштів щодо відповідальності за несвоєчасне виконання зобов'язань. Суб'єктами зазначених правовідносин є всі учасники цивільних правовідносин".

Список літератури:

1. Закон України "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань" від 22.11.1996 № 543/96-ВР // Відомості Верховної Ради України.- 1997, № 5, Ст. 28.
2. Рішення Конституційного Суду України від 11.07.2013 № 7-рп/2013 «У справі за конституційним зверненням громадянина Козлова Дмитра Олександровича щодо офіційного тлумачення положень другого речення преамбули Закону України "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань"» // Офіційний вісник України. – 2013. – № 57(06.08.2013). – Ст. 2062.
3. Цивільний кодекс України № 435-VI від 16 січня 2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.